

КАРАЕВА З.К., ШАБДАНАЛИЕВ Н.А.

¹Билим берүү жана илимий өндүрүштүк комплекси
Кыргызстан эл аралык Университети
¹Учебно-Научно-Производственный Комплекс
“Международный Университет Кыргызстана”

KARAEVA Z. K., SHABDANALIEV N. A.

¹Academic Consortium
International University of Kyrgyzstan
zina.karaeva@yahoo.com shabdanaliev@mail.ru

У. ШЕКСПИРДИН «РИЧАРД III» ТРАГЕДИЯСЫНДАГЫ СТИЛИСТИКАЛЫК КАРАЖАТТАРДЫН АНГЛИС ТИЛИНЕН КЫРГЫЗ ТИЛИНЕ КОТОРУЛУШУ

ПЕРЕВОД СТИЛИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ТРАГЕДИИ У. ШЕКСПИРА «РИЧАРД III» С АНГЛИЙСКОГО НА КЫРГЫЗСКИЙ ЯЗЫК

TRANSLATION OF STYLISTIC DEVICES FROM ENGLISH TO KYRGYZ LANGUAGE IN THE TRAGEDY OF W. SHAKESPEARE "RICHARD III"

Стилистиканын өзөгүн троп жана фигура түшүнүктөрү түзөт. Бул кепти көрктөө, кооздоо каражаттары байыркы антикалык доордо эле ар тараптан каралып, талданып чыккан болчу. Ушул багытта аткарылган көптөгөн ораторлордун, философтордун, стилисттердин эмгектери белгилүү (Феофраст, Аристотель, Деметрий, Цицерон, Квинтилиан ж.б). Тил илиминде деги эле стилистикалык каражаттар ар тараптуу изилденип келген, бирок бул макалада англис жазуучусу Шекспирдин “Ричард 3” трагедиясындагы англичандардын маданиятын, тарыхын камтыган стилистикалык каражаттар кыргыз тилине кандайча которулуп, кыргыз маданиятына дал келе турган эквиваленттерин колдонулушун анализ жасоо каралган.

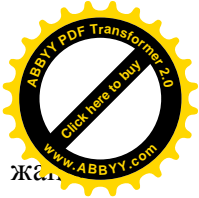
Өзөк сөздөр: стилистика, лингвопоэтика, метафора, метонимия, эпитет, Ричард.

В основе стилистики лежат понятия тропов и фигур. Приукрашения речи рассматривались и анализировались еще в древности. В этом направлении известны работы многих ораторов, философов и стилистов (Феофраст, Аристотель, Деметрий, Цицерон, Квинтилиан и т. д.). В лингвистике стилистические приемы изучены подробно, но в этой статье анализируется то, как стилистические приемы были переведены на кыргызский язык содержающие информации об английской культуре и истории, какие эквиваленты соответствуют кыргызской культуре в трагедии великого английского писателя У. Шекспира «Ричард 3».

Ключевые слова: стилистика, лингвопоэтика, метафора, метонимия, эпитет, Ричард.

The stylistics are based on the concepts of tropes and figures. Embellishments of speech have been considered and analyzed since antiquity. In this direction, the works of many orators, philosophers and stylists are known (Theophrastus, Aristotle, Demetrius, Cicero, Quintilian, etc.). In linguistics, stylistic devices are studied in detail, but it analyzes how stylistic devices were translated into the Kyrgyz language containing information about English culture and history, what which correspond to the Kyrgyz culture in the tragedy of the great English writer W. Shakespeare "Richard 3".

Key words: stylistics, linguopoetics, metaphor, metonymy, epithet, Richard.

Киришүү. Тил илиминде көркөм-сөз чыгармачылыгын изилдөөнүн жалпы багыттарынын бири – көркөм сөз өнөрүнө лингвопоэтикалык талдоо жүргүзүү болуп саналат. Котормо адамзаттын маданий өнүгүүсүндө чоң роль ойнойт. Котормонун натыйжасында башка элдин жашоосу, маданияты жана тарыхы менен таанышуу, алардын адабий жана илимий жетишкендиктери менен алмашуу процесстери жүргүзүлүп, көптөгөн адабий чыгармалардын котормосу элдин маданий байлыгы катары саналып келе жатат. Тили башка элдерди байланыштыруу максатындагы социалдык кызматты аткаруу менен котормо элдин маданиятынын өнүгүшүнө, ар тараптуу карым-катнаштын пайда болушуна шарт түзүп келген. Котормо – көп кырдуу көрүнүш катары анын алдындагы өз алдынча аспектилери ар түрдүү илимдин изилдөө предмети боло алат.

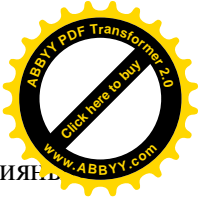
Лингвопоэтикалык анализ жүргүзүүнүн максаты – а) көркөм чыгармадагы стилистикалык каражаттардын спецификалык өзгөчөлүктөрүн жана стилистикалык коннотацияларынынын маанисин ачып берүү жана аларды коннотативдик деңгээлде которуу жолдорун аныктоо; б) чыгарманын идеясынын берилишин изилдөө; в) тилдик жалпы функциялардын аткарылышын карап чыгуу; г) чыгармалардагы семиотикалык компоненттердин чечмеленишин талдоо; д) поэтикалык чыгармаларды которууда экстралингвистикалык факторлордун тийгизген таасирин аныктоо;

Лингвопоэтикалык анализ берүүдө тилдин формасы чыгарманын мазмунун түзүүдө кандай катыша тургандыгын билдирип, адабият менен тыгыз байланышкан. Лингвопоэтикалык талдоо В.Я. Задорнованын [8,9] жана А.А. Липгарттын [15] эмгектеринде биринчи жолу иштелип чыккан, кыргыз ырларына лингвопоэтикалык талдоо жүргүзүү З. Караеванын [10], Б.Ш. Усубалиевдин [16] эмгектеринде тереңдетилип берилген.

Метафора – (гр. *Metaphora* алып өтүү) – троп, а) жалпылап айтканда - бир нерсени, көрүнүштү башка бир окшош, же жакын нерсе менен образдуу атоо аркылуу жашыруун салыштыруу; б) сөздү же айтымдарды өтмө мааниде образдуулук берүү үчүн колдонуу, б.а. бир предметке же көрүнүшкө башка предметтин же көрүнүштүн белгилерин алып өтүү;

Метафорага А.И.Гальперин [6] мындайча аныктама берген: “эки түшүнүктүн окшоштугуна негизделген сөздүн предметтик-логикалык мааниси менен контекстуалдык маанисинин ортосундагы мамиле – метафора деп аталат”. Поэтикалык чыгармада метафора жөнөкөй (бир же бир нече сөздөн туруп бир гана образды берет) жана татаалдашкан (бир канча жөнөкөй метафорадан түзүлөт), традициялык, көнүмүш (туруктуу), сюжеттик же композициондук, автордук түрлөрү кездешкен. Метафоранын табигый орду поэтикалык чыгармачылыкта, анткени метафора аркылуу бир нерсенин образын элестетүүгө шарт түзүлөт, ошону менен бирге жашоодогу көрүнүштөрдүн, нерселердин маанисин ачып түшүнүүгө жол берет. Метафора поэтикалык сөздөрдүн функционалдашуу принцибине негизделген, жана поэтикалык текстте өсүп өнүгөт. Сөз маанилеринин көп маани берип өнүгүп турушу сөздүк составды байытканга жана анын колдонулушунун кеңейишине шарт түзөт. Мындай шарт көбүнчө метафора аркылуу ишке ашат. Метафора эки көрүнүштүн окшоштугун жашыруун салыштырат же анын атын өзгөртүп башкача айтат.

Метонимия- нерселерди, кубулуштарды маңызынын жалпылыгына, мезгил жана орун жагынан байланышына карай бир сөз менен атаган троп, же болбосо “метонимия (грек. *metonymia* – ат берүү, *meta* - өзгөртүү, *onoma* - ат) – троп же кептин механизми, бир класстагы нерселерди башка класка ассоциациялык жакындыгы аркылуу алып өтүү, эки түшүнүктүн жакындыгынын негизинде бир сөздү экинчи сөз менен алмаштыруу” (). Метонимия туруктуу же окказионалдык деп экиге бөлүнөт, сөздүк жана контекстуалдык маанилердин ортосундагы карым катнаш метонимияны түзүп, мындагы байланыш эки концептин ортосундагы окшоштукка эмес, эки түшүнүктүн ортосундагы маанилер

катышкан эки концептти бириктирип турган ассоциацияга негизделет. Метонимиялык негизин ар түрдүү категорияга кирген нерселер жана ал нерселердин адамдын аң - сезиминдеги чагылуусу, алардын ортосундагы айлана чөйрө, окуя, түшүнүк боюнча жана синтагматикалык, логикалык карым катнаштары түзөт.

Эпитет жөнүндө сөз кыла турган болсок, чыгармада көп компоненттүү эпитеттер кездешип, котормодо ошондой компоненттүүлүктү сактап берүү бир топ кыйынчылыктарды туудурган учурлар аз эмес экенине күбө болуп отурабыс. Эгер чыгармадан бир мисал алып, стилистикалык каражаттардын бири болуп эсептелген эпитетти карап көрсөк:

*And now, instead of mounting barbed steeds,
To fright the souls of fearful adversaries,
He capers nimbly in a lady's chamber
To the lascivious pleasing of a lute. [1]*

*Муздак темир курчанган ат үстүнөн
Чыккан жан жок, жоо үрөйүн качырып
Зал ичинде эргип-бийлеп бийкечтер менен
Балдай тамтуу күүгө баары балкыды [7]*

Бул жерде уккулдуктуу дегендин ордуна “балдай тамтуу” деп балга салыштырган. Котормого татаал эпитет “Балдай тамтуу” англис тилинде да фразалык “*lascivious pleasing of a lute*” деген эпитет менен берилип олтурат.

Ал эми айрым бир учурларда стилистикалык троптордун же фигуралардын адекваттуу котормолору болуп калышы шарт:

Ann:

*Never hung poison on a fouler toad.
Out of my sight! Thou dost infect mine eyes. [1]*

Анна:

*Иреңи сүүк бакага андай уу да жарашпайт.
Кебетең ичиркентип ийди, жоголчу көздөн алыстан! [7]*

Англис тилиндеги toad деген сөз өзү эле- жагымсыз адам деген маанини түшүндүрөт. Бул жерде Аннанын Ричардды тилдеп, аны бака менен салыштыруусу өзүнүн жийркенип жатканын билгизген. Болгону семантикасынын дал келүүсүнө карабай структуралык өзгөчөлүктөргө ээ боло алат. Ошондуктан англисчесинде да a fouler toad кыргызчасында да Иреңи сүүк бакага деп метафора менен берилип отурат.

Ал эми метонимияны алсак:

*Anthony Woodville her brother there,
That made him send Lord Hastings to the Tower,
From whence this present day he is delivered?
Wen are not safe, Clarence, we are not safe. [1]*

*Бир тууганы, шум Энтони Вудвилдин кылганы.
Мына, Хестингс бошонуп келди го жакында,
Королго айтып, Тауэрге айдаттырган да ошолор башында.
Кларенс боорум, биздин башыбызда,
Коркунуч көп азыр да.[7]*

Бул саптарда англис тилинде “Clarence” деп кайрылуу түрүндө берилип жатса, кыргызча котормодо болсо “Кларенс боорум” деп кошумча метонимия менен берилген.

Richard:

*I'll tell you what, I think it is our way
If we will keep in favor with the King
To be her men and wear her livery [1]*

Ричард:

Баптап көңүлүн табуу үчүн королдун

Биз деле бир ишке чыксак эмне болот, атанып

Тил алсаң, экөөбүз тең кымбат чепкен киелик. [7]

Бул саптарда Ричард кандайдыр бир амалды сунуштап жатканы берилет, ал амал бийликке жетүү экени *кымбат чепкен киелик* деген сөздөр менен берилген. Бул жерде метонимия “*кымбат чепкен*” “*wear her livery*” болуп эсептелет. Кийүү, ороону – турмушта, универсалдык мааниге ээ болгондуктан аны которууда “*кымбат чепкен*” деп бийликти, байлыкты чепкенге (кийимге) салыштыруу менен берген. Котормодо метонимия стилистикалык функциясын эки объекттин ортосундагы мамилени көрсөтүү менен берилип олтурат.

Биз жогорудагы айтылган мисалдарга таянуу менен стилистикалык фигуралардын жана троптордун төмөндөгүдөй жолдору аркылуу берилээрин кордук:

- метафораны метафора аркылуу берүү
- образды котормо тилдин жардамы менен кайра түзүп чыгуу
- метафораны салыштыруу аркылуу берүү
- метафораны башка троптор менен берүү;
- алып салуу же кошумчалоо
- башка тилдик каражаттар менен компенсациялоо

Адабияттар тизмеси

1. W.Shakespeare /Histories Volume 1 “Richard III” / The Milenium library /1994, //p. 379, p.377, p.387, p. 375.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) [Текст] / И.В.Арнольд. – Ленинград: 1981.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О.С.Ахманова. -М.: 1966.
4. Ашырбаев Т. Кыргыз тилинин стилдик каражаттары [Текст] / Т.Ашырбаев. – Ош: 2001.
5. Ашырбаев Т. Кыргыз тилинин стилистикасы [Текст] / Т.Ашырбаев. –Ош: 2000.
6. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка [Текст] / И.Р.Гальперин. - М.: 1958.
7. Иманкулов Ж. В. Шекспир “Ричард III” кыргыз тилине котормосу [Текст] / Ж.Иманкулов. – Ф.: 1982.
8. Задорнова В.Я. Восприятие и интерпретация художественного текста [Текст] / В.Я.Задорнова. - М.: 1984.
9. Задорнова В.Я. Стилистика английского языка [Текст] / В.Я.Задорнова. - М.: 1986.
10. Караева З.К. Перевод и семиотика [Текст] / З.К.Караева. – Бишкек: 2006.
11. Кожоева Г.Ж.Кайталоону стилистикалык каражат катары сыпаттоо [Текст] / Г.Ж.Кожоева.- Б.: 2012.
12. Кыргыз тилинин сөздүгү (50 000сөз) [Текст]. – Бишкек: 2010.
13. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү [Текст] / 2 томдук. – Ф.: 1985.
14. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү [Текст] / I томдук. Ф.: 1969.
15. Липгарт А.А. Методы лингвопоэтического исследования [Текст] / Автореф. дис.д-ра наук. / А.А.Липгарт. - М.:1997.
16. Усубалиев Б. Ш. Көркөм чыгармага лингвистикалык илик [Текст] / Б.Ш.Усубалиев. - Б.: 1994.17. Шабданалиев Н.А. У.Шекспирдин Ричард III трагедиясындагы семиотикалык бирдиктер жана алардын котормодогу берилиши

[Электрондук ресурс] / Н.А.Шабданалиев // Вестник КГУСТА. – 2021. №2(72). –стр227. Кируу режими: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46696913>

